

A jó hiénák

A mikor apám meghalt, a zsebében öt pengőt találtunk. Volt egy meg nem jelent cikke is, de ennek tiszteletdíját – mint kitudódott – már korábban fölvette. Néhány nappal a temetés után váratlanul még száz pengő került elő. Ez úgy történt, hogy a könyvszekrényben kotorászva, a könyvek között kezembe akadt apám régi, piros szemüvegtokja – mert csupa piros holmit hordott a zsebeiben: piros tollat, ceruzát, erszényt, tárcát, még az óráját is pirosra galvanizáltatta. Szórakozottan belenyúltam a tokba s valami papirosba akadt az ujjam: egy remek, friss, ropogós, parlamentes százas volt! Úgy megijedtem, kiáltani is elfelejtettem, s elhűlve, mint aki az Attila kincsét találta meg, vittem át a leletet a másik szobába.

Anyám előbb dühbe gurult, aztán sírni kezdett. Éppen a kondoleáló levelekre válaszolt szegény József Jolánnal, a költő még gyászruhás nővérével, aki a temetés előtt megjelent nálunk, hogy segítsen, amiben tud. Ők fejtették meg aztán ezt a csodát – nem volt nehéz megfejteni. Apámat az egész család örökösen pénzért nyúzta, anyám éjjel még a székre rakott ruhájában is kotorászgatott: az öreg szerette eldugdosni, ha valami külön jövedelme akadt. Egyszer, még a Verpeléti úton, a mellékhelyiségben hullott fejemre egy összehajtogatott húspengős, amikor a fogót meghúztam: nagyon kicsi voltam, még nem értettem, miért tör ki a családi vihar ujjongó híradásomra. Hát ez a százas is így kerülhetett a szemüvegtokba: apám eldugta, aztán elfelejtette. – Apa a túlvilágról küldi ezt nekünk – mondta anyám könnyezve, amikor az első mérge elszállt.

Száz pengő persze nem sokat segített akkor rajtunk. Anyám és József Jolán hamarosan kiszámították, hogy a kiadóknál, színházaknál a különböző kávéházakban, ruházati s egyéb cégeknél valami negyvenhatezer pengő tartozás maradt apám után. Hogy gyűlhetett ennyi össze, ha harminc év alatt is, ma sem értem. Talán úgy, mint a lavina, kicsiből nagyra – s most az egész görgeteg ránk zuhant. Fogalmunk se volt, miből fizessük ki ezt a kimondani is nevetséges összeget, miből éljünk azután. A hitelezők a temetés után néhány nappal sorra jelentkeztek, ingóságainkat kímélet nélkül lefoglalták, sötét alakok jártak-keltek a szobákban, belekukkantottak a szekrényekbe, a zongorába, orrukát a vázákba dugták, s a halálos szó: *árverés*, egyre sűrűbben hangzott el az Üllői úti lakásban – mi lesz velünk, ha a bútorainkat is el-

viszik? A kiadó, az Athenaeum nem tudott segíteni, maga is belső bajokkal küzdött, s apám hirtelen halálával, az immár fedezet nélkül maradt előlegekkel súlyos anyagi kár érte: mindössze egy kis segílyt szavaztak meg, amiből labbérre is alig futotta, azt is csak ideiglenesen, már nem emlékszem, három vagy hat hónapra. Rokonaink, barátaink csupa vékonypénzű ember – s ki venné magára, hogy eltartson egy özvegyet meg egy gimnazista kamaszt? Anyám mérgeket szerzett – és ez nem volt tréfa: évekkal ezelőtt egyszer már öngyilkos akart lenni.

Ekkor jelent meg a színen Frici bácsi. Frici bácsi apámnak druszája, tisztelője és régi jó barátja volt, azt hiszem még iskolába jártak együtt és később mindig ugyanabba a kávéházba. Anyagiakra nézve ő is csak annyi, mint a többi barát – valami kis külföldi ponyvagyártó cég hazai megbízottja, de ha ide írnám a vezetéknevét, sok öreg futballrajongó szíve megdobbanna. Frici bácsi ugyanis az ország egyik legismertebb futballbírája volt valaha, a maga idejében – mert nemcsak a játékosok öregszenek ki a múltó évekkal, de a bírák, még a taccsbírák is. Sok nagy rangadó, sok nemzetközi válogatott mérkőzés emlékét őrizte lakásában: szalagos koszorúkat, kupákat, szobrokat; és sok botránys bíróverés emlékét szívében, de ezekről nem maradt dokumentum. Az egyik ilyen esetnek én is tanúja voltam tízéves koromban: ehhez azonban újra vissza kell menni a Verpeléti útra. Mi a kettes szám alatt laktunk, Frici bácsiék a szomszédos házban, a négy-hatban. Az egyik nyári vasárnapon, alkonyattájban, egyszerre botokkal hadonászó, vérszomjas, ordító emberekkel telt meg a Verpeléti út: a közeli BEAC-pályáról jöttek, s a bírót akarták meglincselni, aki a mérkőzés után rendőrök fedezete alatt, állítólag álruhában szökött el a szurkolók bosszúja elől. Frici bácsinak volt annyi esze, hogy ne a lakásán bújjon el, hanem minálunk: az előszobában könyörgött, adjunk neki menedéket. A szurkolók azonban rájöttek a cselre, és most már a mi házunkat ostromolták, döngették a kaput, amelyet a ház-mester elővigyázatosan bezárt, botokkal verték, rúgták, be akarták törni, kiabáltak, hogy gazember, gyilkos, áruló, agyon kell ütni!

Frici bácsit akkor apám mentette meg. Habozás, remegés nélkül kiállt az ablakba, s érces hangon beszédet rögtönzött. A tömeg, amikor megpillantotta, elcsitult: apámat mindenki ismerte a Lágymányoson. (Ma azon a házon függ az emléktáblája.) Nagyon ügyesen és meggyőzően beszélt: mindenekelőtt merészen elismerte, hogy a futballbírónak igenis ő adott menedéket. Adott pedig azért, mert nem a vak szenvedély, de az igazság józan keresése volt egész életének jelmondata. Most sem lehet hűtlen az elveihöz: szavát adta, hogy az ügyet kivizsgálja, s ha valami szabálytalanságot talál, a megtévedt futballbíró nem kerülheti el a megtorlást. Akit érdekelnek a fejlemények: ő mindenkor rendelkezésére áll a Hadik kávéházban. Most

pedig arra kéri a tisztelt polgártársakat, térjenek haza békével, mert a düh rossz tanácsadó. Mindezt persze sokkal szellemesebben és talpraesettebben mondta ott el, mint ahogy én huszonnégy esztendő múltán emlékezetből leírom: háromszor is sikerült megnevettetnie az úton sötétlő tömeget. S a nevetés ezúttal nem ölt, de életet mentett. Bátor fellépése és nagy, lágymányosi tekintélye nem is maradt hatástalan: még egy pár kósza abcug, elszórt pfujolás hallatszott, aztán a szurkolók morogva, nevetgélve szétszéledtek, s a környék vendéglőiben tárgyalták tovább a mérkőzést. Frici bácsi megölelte apámat, és ígéretet tett: meg fogja hálálni ezt a napot.

Emlékezett még erre a fogadalmára? – nem tudom. Elég annyi, hogy most megjelent, és anélkül, hogy sokat fogadkozott volna, beszámoltatta anyámat ügyeinkről, majd tüstént süllyedő hajónk kormányához állt. Negyvenhatezer pengője nem volt Frici bácsinak sem, bizonyára még ötszáz sem, de volt sok tapasztalata mindenféle üzleti és csődös ügyekben, volt bizalmat keltő fellépése, makulátlan hitele, szolid eleganciája – s nekünk volt végre valakink, aki legalább a gondjainkat magáévá teszi. Mi hárman: anyám, Frici bácsi és én, sütöttük ki aztán azt a haditervet – de Frici bácsié volt az oroszlánrész –, amelynek emlékezete méltó arra, hogy örökké fennmaradjon családunk és a magyar irodalom történetében.

A terv ereje abban volt, hogy – szakítva a családi hagyományokkal s ellentétben apám egész életének halogató taktikájával – merészen szembeszállt a veszedelmekkel, még ki is hívta azokat, és egyetlen nagy összecsapásban készült mind legyűrni őket. Vagyis az árverést igenis meg kell tartani. De erre a drámára úgy kell felkészülni, hogy a cselekmény minden szála a mi kezünkben induljon, s az ellenfél, a Hitelező, míg a maga rossz szövegét mondja, ne is sejtse, merről éri a halálos csapás. De haladjunk sorjában.

Azzal kezdtük, hogy anyám elment az Athenaeumhoz, és kilátástalan helyzetünkre hivatkozva megkérte őket, hogy apám kötetben még kiadatlan verseinek jogát engedjék át egy alkalomra s kivételesen – Cserépfalvinak, ahol nincs semmi lefogható előlegünk. Fanyalogva, de belementek, talán azért is, mert akkor már szó volt az Athenaeum állami kisajátításáról, és Karinthy nem tartozott éppen az államilag kívánatos szerzők közé. Anyám ezután fölkeresett négy-öt híres író, meg ugyanannyi műbarát pénzembert. Nem kért tőlük mást, csak azt, hogy adják oda nevüket a már előre megfogalmazott gyűjtőívhez. Ezen az íven pedig az állt, hogy a korán elhunyt szerzőnek most rendezik sajtó alá posztumusz verseskötetét, amelyből száz példányt díszes kiállításban, egész bőr kötésben, az író arcképével nem bocsátanak könyvkereskedői forgalomba, hanem Karinthy barátai közt osztanak szét. A kötet ára száz pengő, most még nem kell fizetni, csak aláírni. Ezzel az ívvel aztán elindultunk, és végigjártunk lista szerint egy csomó

bankigazgatót, nagykereskedőt, nagyvágót, gyárost, textilest, vagyis a pénzes embereket. Volt, ahol rövid úton kirúgtak, de a nagyfejűek közt szép számmal akadt olyan is, aki megpillantván az íven Babits Mihály, Herczegh Ferenc, Móricz Zsigmond, aztán Felmer Alfréd, Kornfeld Móric és a többiek nevét, meg azt, hogy ő, már mint a nagyfejű, ettől fogva Karinthy barátja lesz, hát kénytelen-kelletlen aláírt. Erre meg Cserépfalvi adott valami két-hármezer pengő előleget, amit Frici bácsi rögtön magához vett. Mindezzel persze siettünk nagyon, még az árverést is sürgettük, nehogy az ellenfélnek ideje legyen fölkészülni.

Felvirradt aztán a nagy nap, a nyilvános árverés napja. Tíz óra felé, ahogy letekintettünk a kora őszi Üllői útra, egész csoportosulást láttunk házunk előtt a járdán, sok keménykalapos és tar fejet: ezek voltak a hiénák. Gyűltek már szépen a dögszagra. – Gyerünk – szólott hozzám Frici bácsi, s lefelé indultunk a hatodik emeletről.

A hiénákról, vagyis hivatalos árverési vevőkről tudni kell, hogy mind egyetlen szervezetbe tömörültek – nem emlékszem, hivatalosan-e vagy csak megállapodás folytán – hiszen külön-külön az is csupa sovány erszényű ember volt, össze kellett rakniok a kis pénzüket, hogy vásárolni tudjanak. Vezérük, egy szálas, kopasz, keselyűorrú férfi, ott állt a csoport közepén; halkan tárgyaltak a várható zsákmányról, osztották ki a szerepeket.

A hivatásos hiénákon kívül néhány sokpénzű civil, gazdag műgyűjtő is el szokott járni az érdekesebb árverésekre, ha valami becses ritkaságra volt kilátás – de ezek ide nem jöttek el, miféle műkincset is remélhettek volna egy eladósodott író lakásában!

Frici bácsi rövid krákogás után egyenesen a főhiénához fordult. – Uraim! Azt hiszem nem kell magyarázni, kinek a házába megyünk most. Láttak önök már derékba tört tölgyet? Ilyen tölgy... de hagyjuk ezt. – Az értetlen hüledező tekintetéből Frici bácsi azonnal megértette, hogy rossz nyomon indult el: nem általánosságok kellene ide, hanem vaskos konkrétumok. Kezét a vállamra tette. – Uraim! Pillantsanak erre a fiúra, aki hajadonfőtt áll az utcán, nem azért, mert melege van, de azért, mert apjának, a neves magyar írónak, a harácsoló nagytőke áldozatának arra sem telt, hogy a gyereket tisztességesen felruházza. Jól tudom én, hogy az önök szíve sok gyáson és keserűségen edződött meg, és mégis a szívükhöz fordulok, uraim! Csak annyit mondok: Karinthy Frigyes árván maradt családjáról van szó! Magára venné akármelyikük is, hogy részt vett Karinthy kis családjának megfojtásában?

Ezek a hiénák valóban sok nyomort látott, keményszívű emberek voltak, akiket nem egykönnyen lehetett megghatni, hiszen az volt az egzisztenciájuk, hogy az összetört sorsokból éljenek. De apám neve azért nekik is többet jelentett, mint egy árverési cím, s akadt köztük több, aki legalább a *Színházi Élet*ben olvasott tőle valamit, és talán egy nevetést vagy egy könny-

cseppet köszönhetett neki. Mozgás támadt a bolyban, éreztük, hogy Frici bácsi szavai itt-ott eleven talajra hullnak. Most kellett szorítani, belekapaszkodni ebbe az ébredő kis érzelembé.

– Porba akarják tiporni ezt a halhatatlan nevet? Gyalázatba kergetni egy Karinthy Frigyes családját? Nincs ezeknek semmijük, csak az a néhány bútor: az asztal, ahol a könyveit írta, az ágy, amelyben aludt, a zongora, helyesebben pianínó, ahol... de minék ide a sok beszéd? Önöknek is van családjuk, önök is tudják, talán még jobban nálam, mi az élet. Dolgozunk, küszködünk uraim, amíg bírjuk lélegzettel – de mi lesz kedveseinkkel, ha majd el kell mennünk? Kár szaporítani a szót. Hiszen látom már, hogy önök nem olyan emberek, akik rálicitálnak egy szegény özvegy és egy hajadonfőtt árva kevéske bútorára! Nem, önök változatlanul fogják hagyni a kikiáltási árakat! Annál inkább, mert én, a szegény megboldogult legjobb barátja erre a mindennél igazabb ügyre akarom áldozni azt a csekély összeget, amelyet az évek során sikerült megtakarítanom, öreg napjaimra... de mindegy. Ne vegyék sértésnek, ha elmaradt hasznukért szerény kárpótlást ajánlok...

– Mennyit? – kérdezte a főhiéna rekedten. Frici bácsi nyelt egyet, aztán elszántan kimondta: Háromszáz pengőt!

– Kevés. Tizennégyen vagyunk. Ezer pengő.

– Barátom, maguk megőrültek. Adok négyszázat, vagy hagyjuk abba az egészet. Az személyenként harminc pengő – semmiért.

– Nyolcszáz, ide vele és befogjuk a pofánkat. Nekünk is van szívünk.

– Nézze, legyen ötszáz, de ha még egy szót szól, már itt se vagyok.

– No jó, hétszáz. Csak azért, mert olyan szépen beszélt.

– Gazemberek! – Frici bácsi sarkon fordult, mintha el akarna menni.

Csak a kapunál szólt vissza: – Ördög vigye el: hatszáz!

– Felezzük meg: hatszázötven és befogjuk a pofánkat. – Ide a kezét!

– Ide a pénzt!

Frici bácsi ideiglenes nyugtatvány ellenében rögtön lefizetett a főhiénának háromszáz pengőt, a fennmaradó háromszázötvenet majd akkor kapják meg, ha minden rendben ment. Erre aztán az egész társaság fölmászott a hatodik emeletre, trécseléssel és csoszogással töltve meg a szűk lépcsőházat, majd betódultak a lakásba. Addigra már a végrehajtó is megérkezett.

Úristen, micsoda pofák voltak ezek! Benyomultak a szalonba, lábuk nyomát otthagyták a parketán, leültek a karosszékeinkbe, végigdőltek a díványunkon, mert ha nem is akartak most vásárolni, szokásból kipróbálták, mocskos cipőjüket felrakták a huzatra. Soha nem láttam még ennyi szélütött, félresikerült, ijesztő alakot: volt azok között minden, dadogó, totyogó, fél szemű, trapéz fejű, százhusz kilós. De én mindegyiknél jobban féltem attól a szőrös, hegyes orrú, apró szemű, sipítózó vénasszonytól, aki

szennyes, foltos, zsákszerű gúnyájában éppen anyám toalett-tükre elé ült: az üveg megkettőzte ezt a borzalmat.

Elkezdődött hát az árverés. A végrehajtó megfogott egy tárgyat, kihirdette a kikiáltási árat, Frici bácsi megajánlotta, s nem lévén több jelentkező, háromszori ismétlés után a tárgy azon nyomban az ő tulajdonába ment át. A hiénák hallgattak, mint csukák a Dunában. Minden példátlanul olcsó áron került eladásra: a biedermeier könyvszekrényt száztíz, a vitrint nyolcvan, a rekamiét kerek kétszáz pengőért vásárolta meg az egykori futballbíró. A végrehajtó nem értette, mi történik itt; később rájött, de csak a vállát vonogatta: neki mindegy. Olyan simán ment az egész, mintha olajon szaladna; már örültünk, hogy túl vagyunk a nehezén. De korán örültünk.

A zongoránál beütött a vész. A végrehajtó ötszáz pengőért kiáltotta ki, Frici bácsi tüstént megajánlotta. Ekkor megszólalt valaki a szoba háttérében:

– Hétszáz pengő!

Mindenki megdermedt, de nem láttuk, ki volt az. Frici bácsi tért először magához. – Nyolcszáz! – kiáltotta merészen.

– Ezerkétszáz! – hangzott fel újra az előbbi hang, amelynek tulajdonosa, egy köpcös, vadászkalapos, ismeretlen férfi, most már előlépett.

– Ki ez az ember? – Csodálkoztak a hiénák, s egymásik a közelébe furakodott, pimaszul az arcába bámult: – Kicsoda maga? – De nem volt idő soká találgatni, mert a végrehajtó már másodszor ismételte a megajánlott összeget; Frici bácsi bekiabálta, hogy ezerháromszáz. Az ismeretlen erre ezeröttszázat ígért. Micsoda párbaj volt ez, a szívem is elállt: oda Bach, az „Ifjú Mozart”, oda a „Hazatérő vidám földműves”! Pártfogónk ereje a végét járta. – Ezerhétszáz – mondta elcsukló hangon.

– Kétezer – vetette oda kurtán az idegen.

A hiénák, akiket mint bűntársainkat, egész magunk mellé állítottunk, mind dühösen ordítozni kezdtek:

– Csibész! Pióca! Nem tudja, kinek a házában van? Ki ez az ember? Szemtelen pimasz! Nem tudja, ki az a Kazinczy?

Körülfogták a vadászkalapost, ököllel fenyegették, a kabátját ráncigálták, és addig lökdöstedék, amíg be nem tuskolták a szomszéd szobába. Frici bácsi gyorsan vállatóra fogta: kicsoda és mit akar itt? Az ismeretlen joggal félhetett attól, hogy megverik: mindenki ellene volt. Vértörősen, kiszáradt torokkal hadarta:

– Mit akarnak, hagyjanak békén! Én a Rácz és Wintermanteltől vagyok... Cégem mint hitelező, a végrehajtók közt szerepel, de maguk mind összebeszéltek, szélhámosság az egész... Ne tessék az orrom előtt hadonászni!

Ha nincs bevétel, mi sem kapjuk meg a pénzünket. És a pianínó megér annyit...

– De hát mennyi az önök követelése?

– Hétszázhusz pengő!

– Miért nem szólt előbb!? – S mintha csak ezen múlt volna, Frici bácsi a zsebébe nyúlt, készpénzzel rögtön kifizette Rác és Wintermantelt, a hiénák pedig a fürdőszobán át eltávolították az okvetetlenkedőt. Közben ugyanis a szalonban, ahol az árverés folyt, az egyik tapasztalt, vén hiéna szemérem nélkül négyezer pengőt ajánlott a zongoráért, meg is kapta, de amikor fizetni kellett volna, nevetgélve kotorászott a zsebében, s hányavetin közölte, hogy a pénztárcáját otthon felejtette.

Újra kellett kezdeni az egészet.

A végrehajtó ötszáz pengőért kikiáltotta az angol mechanikájú pianínót, s nem lévén több ellenvélemény, pártfogónk azt háromszori kihirdetés után meg is kapta. Fél tizenkettőre vége volt az egész cirkusznak. A Frici bácsinál levő pénz is elfogyott majdnem az utolsó vasig. Összesített tartozásainkra befolyt csaknem ezeröttszáz pengő; a végrehajtó ezt a pénzt újra megszámlolta, táskájába tette, s indulni készült. De hátra volt még a legjava, tervünk csattanója.

Csak annyi történt, hogy az árverés vége felé leszaladtam a házgondnokért, aki megbeszélésünk szerint már várt rám. Egyik lábamról a másikra álltam, de ő szép nyugodtan bezárógatta a fiókjait, átsétált az udvaron, és velem együtt a liften feljött a hatodik emeletre. Bemutatkozott a végrehajtónak, majd közölte, hogy anyám, mint jelenlegi főbérő, tartozik az elmúlt háromhavi lakbérrel, továbbá, hogy ő az ezután esedékes évnegyed bérét sem látja biztosítottnak, mindezekért a háztulajdonos írásbeli megbízásával főszerelve élni kíván az ilyen és ilyen számú rendeletben körülírt *elsőbbségi joggal*, és a befolyt összegből hathavi lakbért, ezernyolcvan pengőt ezennel lefoglal.

Mindenki elámult. De a gondnok igazat beszélt: valóban volt ilyen rendelet, s a végrehajtónak ott, a helyszínen ki kellett adnia a kért summát. Nála nem is maradt több valami négyszáz pengőnél. Ezzel aztán elsietett, nehogy újabb igénylők jelentkezzenek.

A hiénáknak mindez hallatlanul tetszett. Egyikük mondta is, hogy hosszú pályát megjárt, de kevés ilyen szép manővert látott. Hiszen nemcsak a bútorainkat sikerült megmenteni, de a befolyt összegből elintéztük a nyomasztó bérhátralékot, s három hónapra előre fedeztük a továbbiakat: három gondtalan hónap állt előttünk! Frici bácsi, mint pedáns üzletember azonnal adásvételi szerződést szerkesztett – bélyeg is volt a zsebében –,

eszerint a mai napon kétezer, azaz kétezer pengőért megvásároltuk tőle a listán felsorolt tárgyakat, e sohanemvolt összegről rögtön nyugtát is adott, két hiéna aláírta, hogy előttünk, mint tanúk. Maradt tehát minden a régi-ben, minden bútor, kép, szőnyeg a helyén: soha emberfia tőlünk apám adósságai miatt el nem perelheti többé! Kamasz fejjel nem is nagyon értetem, miért kezd anyám újra sírni, miért kuporog egész nap vörösre dörzsölt szemmel a dívány sarkában.

A hiénák is megkapták, ami még járt nekik, s elégedetten rajzoltak kifelé. Vezetőjük, a főhiéna az ajtónál elfogott.

– Gratulálok – mondta és odanyújtotta a nagy, szőrös tenyerét. A többiek is sorra megszorongatták a kezem. Még az a vén boszorkány is megdicsért, és egy csillogó ötpengőst adott ajándékba. Én a pénzt a levegőbe dobtam, úgy kaptam el, hogy a tenyerem összecsatlantottam.

(Baracklekvár és más történetek. K.u.K. Kiadó, Budapest, 2001.

[Unikum Könyvek] 43–55. old.)